

Μια κρίση που αλλάζει το πρόσωπο του καπιταλισμού

Ενώπιον μιας βαθιάς οικονομικής κρίσης δομικού χαρακτήρα, που θα αλλάξει δραματικά την μορφή του σύγχρονου καπιταλισμού βρίσκονται όλες οι χώρες του πλανήτη από την άνοιξη του 2007. Εδώ και δύο χρόνια, αφού οι πρώτες προβλέψεις που προδίκαζαν μια πρόσκαιρη καθοδική πορεία κυκλικού χαρακτήρα διαψεύστηκαν, η μια αρνητική πρόβλεψη είναι χειρότερη από την άλλη.

Τα τελευταία ζοφερά στοιχεία προήλθαν από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης και δημοσιεύτηκαν στις 30 Μαρτίου¹ προβλέποντας ότι το ΑΕΠ των ανεπτυγμένων χωρών για το τρέχον έτος θα συρρικνωθεί κατά 4,3% - γεγονός χωρίς προηγούμενο κατά την μεταπολεμική περίοδο - ενώ το 2010 θα υπάρξει στασιμότητα. Ούτε καν δηλαδή οριακή άνοδος του ΑΕΠ δεν αναμένεται. Πολύ πιο σοβαρά θα πληγούν δε οι χώρες με έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό, που τα προηγούμενα χρόνια επωφελήθηκαν τα μέγιστα από την μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας. Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσεται η δεύτερη σε μέγεθος οικονομία του κόσμου, η Ιαπωνία, που τον Φεβρουάριο είδε τις εξαγωγές της να μειώνονται κατά 49%, αλλά και η Γερμανία που προβλέψεις από την τράπεζα Commerzbank θέλουν το ΑΕΠ της να συρρικνώνεται κατά 7%! Με βάση προβλέψεις του ΟΟΣΑ πάλι, που στους κόλπους περιλαμβάνει του 30 χώρες, τον επόμενο χρόνο, το 2010, προβλέπεται, επίσης, εκρηκτική άνοδος της ανεργίας που από 6% κατά μέσο όρο το 2008 θα φτάσει το 10%. Τουλάχιστον 1 στους 10 εργαζόμενους στις ανεπτυγμένες χώρες θα χάσει τη δουλειά

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Λεωνίδας Βατικιώτης είναι Δρ. Πολιτικής Οικονομίας και δημοσιογράφος.
1. Financial times, 31 Μαρτίου 2009.

του, κι αυτό «πρακτικά χωρίς καμία εξαίρεση», δήλωσε εκπρόσωπος του οργανισμού που έκανε λόγο για «25 περίπου εκ. άτομα, μακράν η μεγαλύτερη και πιο ταχεία αύξηση της ανεργίας στον ΟΟΣΑ κατά την μεταπολεμική περίοδο».

Πλάι στην διόγκωση γνωστών και χρόνιων προβλημάτων, όπως η ανεργία, στο πλαίσιο της τρέχουσας κρίσης κάνουν την απειλητική εμφάνισή τους κι άλλα που περιορίζουν ασφυκτικά το πλαίσιο άσκησης αντικυκλικής πολιτικής, όπως είναι ο αποπληθωρισμός που αποτέλεσε ανυπέρβλητο εμπόδιο για την Ιαπωνία αφότου διέβη τον Ρουβικώνα της ύφεσης. Έτσι, η πτώση του επιπέδου τιμών σε ετήσια βάση κατά 0,1% στην Ισπανία τον Μάρτιο έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου, στο βαθμό που το φαινόμενο ενδέχεται να προσλάβει απειλητικές και γενικευμένες διαστάσεις. Οι κίνδυνοι υπογραμμίζονται και από την πτώση του πληθωρισμού στην ευρωζώνη κατά τον Μάρτιο στο 0,6%, σε ετήσια βάση, επίπεδο ρεκόρ από το 1996 όταν ξεκίνησε να μετριέται ο πληθωρισμός στην ευρωζώνη. Καθοριστικό ρόλο σ' αυτή την εξέλιξη διαδραματίζουν τα μηδενικά επιτόκια που είναι ήδη γεγονός στις ΗΠΑ και την Αγγλία (0-0,25% και 0,5% αντίστοιχα). Στη δε ευρωζώνη, μετά την απόφαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας την Πέμπτη 2 Μαρτίου που ήταν η έκτη σχετική απόφαση από τον Οκτώβρη του 2008 όταν το επιτόκιο του ευρώ βρισκόταν στο 4,25% να μειώσει το επιτόκιο στο 1,25% - επίπεδο ρεκόρ από τη δημιουργία του ευρώ - και τη διαφαινόμενη ως βέβαιη απόφαση περαιτέρω μείωσης τον Ιούνιο τουλάχιστον στο 1%, θεωρείται θέμα χρόνου το πέρασμα στη ζώνη των μηδενικών ονομαστικών επιτοκίων.

Το ενδεχόμενο εμφάνισης αποπληθωρισμού δεν αποτελεί τεχνικό θέμα, όσο κι αν οι συνέπειές του στο επίπεδο ζωής των εργαζομένων δεν είναι τόσο άμεσες. Αλλά, υπογραμμίζει τους αυξημένους κινδύνους που εμφανίζονται ώστε τα μέτρα που λαμβάνονται για να αντιμετωπιστεί η κρίση, όπως η πτώση των επιτοκίων, να μετατραπούν σε μπούμερανγκ.

Για να επισημανθεί ο ανεξίτηλος τρόπος με τον οποίο η τρέχουσα κρίση θα σημαδέψει τις μελλοντικές εξελίξεις και την ταξική πάλη είναι χρήσιμο να σταθούμε στα συμπεράσματα από μια συγκριτική μελέτη² των συνεπειών ορισμένων πρόσφατων κρίσεων. Προς διάφευση λοιπόν της υποτίμησης των συνεπειών, επισημαίνεται γενικά ότι η επόμενη μέρα των οικονομικών κρίσεων σφραγίζεται από τρία χαρακτηριστικά. Πρώτον, την παρατεταμένη χρονικά και βαθιά κατάρρευση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων. Οι τιμές των κατοικιών έτσι κατέγραψαν πτώση της τάξης του 35% η οποία κράτησε 6 ολόκληρα χρόνια, ενώ η πτώση των τιμών των μετοχών κυμάνθηκε γύρω στο 55% και διήρκεσε 3,5 χρόνια. Δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η σοβαρή μείωση της παραγωγής και του επιπέδου απασχόλησης. Η ανεργία αυξάνεται κατά μέσο όρο κατά 7% διαρκώς-

2. Reinhart Carmen M., Kenneth S. Rogoff, «The aftermath of financial crises», Paper prepared for presentation at the American Economic Association meeting in San Francisco, 3 Ιανουαρίου 2009.

ντας 5 χρόνια. Οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικά δε χώρες εμφανίζουν μεγαλύτερη δυστοκία να μειώσουν την ανεργία. Η παραγωγή για μια περίοδο 2 ετών πέφτει από το ανώτερο σημείο της κατά 9%. Συνέπεια αυτών είναι η μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 9% η οποία διαρκεί σχεδόν 2 χρόνια. Τρίτο, η πραγματική αξία του δημόσιου χρέους οδηγείται σε έκρηξη, καθώς αυξάνει κατά 86%! Η σημαντικότερη μάλιστα αιτία αυτής της ανόδου δεν είναι οι κρατικές χρηματοδοτήσεις για την αναπλήρωση του κεφαλαίου των τραπεζών που έχει διαβρωθεί λόγω των «κακών δανείων» ή τη διάσωσή τους, αλλά η κατάρρευση των φορολογικών εσόδων και οι φιλόδοξες κρατικές χρηματοδοτήσεις για την αναθέρμανση της οικονομίας. Το πιο ανησυχητικό δε απ' όλα είναι το γεγονός ότι η τρέχουσα κρίση μέχρι στιγμής – ακόμη δηλαδή κι αν αύριο ανακάμψει η οικονομία κάτι που είναι αδύνατο – είναι πολύ πιο βαθιά, δομικού χαρακτήρα, από τις 18 τραπεζικές κρίσεις που σημάδεψαν την μεταπολεμική εποχή κι ειδικότερα τις 5 μεγάλες (Ισπανία 1977, Νορβηγία 1987, Φινλανδία 1991, Σουηδία 1991 και Ιαπωνία 1992) μαζί με ορισμένες ακόμη που παρατηρήθηκαν σε αναδυόμενες καπιταλιστικές αγορές (ασιατική κρίση 1997-1998: Χονγκ Κονγκ, Ινδονησία, Μαλαισία, Φιλιππίνες και Ταϊλάνδη), Κολομβία 1998 και Αργεντινή 2001. Είναι αυτές ακριβώς οι κρίσεις που αποτέλεσαν την πρώτη ύλη για το εν λόγω επιστημονικό άρθρο. Καθόλου τυχαίο έτσι δεν είναι το γεγονός ότι στην Ισλανδία και την Αυστρία η πτώση των τιμών των μετοχών την τελευταία διετία είναι κατά πολύ ανώτερη του παραπάνω μέσου όρου. Φαίνεται, επομένως, ότι πρόκειται για μια διαδικασία η οποία θα εξελιχθεί σε βάθος χρόνου, με ασυνήθιστα δραματικές συνέπειες στο επίπεδο διαβίωσης της εργαζόμενης πλειοψηφίας.

Το μέτρο που ενστικτωδώς υιοθέτησαν οι κυβερνήσεις όλου του κόσμου για να μετριάσουν τις συνέπειες της κρίσης αφορούσε αρχικά χρηματοδοτικά προγράμματα – μαμούθ με στόχο την αναπλήρωση κεφαλαίου όσων τραπεζών είχαν εκτεθεί σε «τοξικά ομόλογα» της αμερικανικής αγοράς κτηματικής πίστης. Στήθηκε έτσι ένας χορός δισεκατομμυρίων πραγματική πρόκληση για τους εργαζόμενους, τους ανέργους και τους συνταξιούχους που έβλεπαν επί χρόνια κάθε αίτημά τους για αυξήσεις να απορρίπτεται με την επίκληση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και σταθερότητας. Σε αυτό το πλαίσιο³ και μένοντας μόνο σε Ευρώπη και ΗΠΑ οι Ηνωμένες Πολιτείες ξόδεψαν 195,1 δισ. ευρώ (Citigroup 46.522 εκ. ευρώ, Bank of America 34.891, AIG 31.014, Wells Fargo 19.384, JP Morgan Chase 19.384, Fannie Mae 11.785, Freddie Mac 10.700, Morgan Stanley 7.753, Goldman Sachs 7.753 και PNC Financial Services 5.876), η Αγγλία 44 δισ. (Royal Bank of Scotland 21.775 εκ. ευρώ, HBOS 12.509, Lloyds 5.982 και Northern Rock 3.698), η Ολλανδία 16,3 δισ. (ING 10.000 εκ. ευρώ, Fortis 4.000 και Aegon 2.326), η Δανία 503 εκ. (Roskilde Bank), το Βέλγιο 12,2 δισ. (KBC 5.500 εκ. ευρώ, Fortis 4.700 και Dexia 2.000), η Γαλ-

3. El Pais, 15 Μαρτίου 2009.

λία 8,2 δισ. (Credit Agricole 3.000 εκ. ευρώ, BNP Paribas 2.550, Societe Generale 1.700 και Dexia 1.000), η Ελβετία 3,9 δισ. (UBS) και η Γερμανία 27 δισ. ευρώ (Commerzbank 18.200 εκ. ευρώ, Bayerische Landesbank 14.800, West LB 5.000 και IKB 2.300)!

Οι πακτωλοί χρημάτων που απελευθερώθηκαν εν μία νυκτί με την επίκληση του στόχου αποτροπής του κινδύνου μιας συστημικής κατάρρευσης, όπως αυτής που προκλήθηκε το 1930 κι απειλήθηκε στις 15 Σεπτέμβρη 2008 με τη χρεοκοπία της Lehman Brothers, έδειξαν ότι η χρόνια λιτότητα και η πολιτική μείωσης των μισθών που ακολουθήθηκε στην Ευρώπη όλα τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο της νομισματικής ενοποίησης δεν ήταν μονόδρομος. Χρήματα με τα οποία θα μπορούσε να χρηματοδοτηθεί η κοινωνική πολιτική υπήρχαν! Εφικτή, επίσης, αποδεικνύεται πως είναι ακόμη και τώρα μια πολιτική ανακούφισης των εργαζομένων από τις συνέπειες της κρίσης. Για παράδειγμα, γιατί όλα αυτά τα δισ. να μην είχαν δοθεί για να εξαγοραστούν από το κράτος τα σπίτια που έβγαιναν στον πλειστηριασμό στις ΗΠΑ κι όλο αυτό το απόθεμα κατοικιών στη συνέχεια να αποτελούσε κρατική περιουσία που να δινόταν σε χαμηλόμισθους και ανέργους στο πλαίσιο μιας σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής στήριξης της εργατικής κατοικίας; Με αυτό τον τρόπο μάλιστα θα σώζονταν κι οι τράπεζες που θα εισέπρατταν από το κράτος τα ληξιπρόθεσμα δάνεια, ενώ δεν θα έβγαιναν στο δρόμο τουλάχιστον 2,5 εκ. νοικοκυριά, όπως συνέβη στις ΗΠΑ αποχαιρετώντας μια για πάντα το όνειρο απόκτησης ιδιόκτητης κατοικίας κι οδηγώντας το κοινωνικό ζήτημα σε νέα όξυνση...

Σε μια κατεύθυνση διαμετρικά αντίθετη τέτοιων μέτρων που θα ανακούφιζαν τους εργαζόμενους, αυτό που συντελείται σε όλο τον κόσμο τους τελευταίους μήνες επάνω στην κινούμενη άμμο της κρίσης είναι μια προσπάθεια μεταφοράς όλου του κόστους για την επίλυσή της στις πλάτες των εργαζομένων. Από την Ελλάδα και τις ΗΠΑ μέχρι την Ασία, αστικές κυβερνήσεις και κεφάλαιο επιχειρούν να θωρακίσουν τα κέρδη, μειώνοντας τους μισθούς και καταργώντας ιστορικές κατακτήσεις της εργατικής τάξης. Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν παρατηρούνται δύο εξελίξεις.

Η πρώτη έχει ως επίκεντρο το αστικό κράτος και αφορά τον τρόπο αντιμετώπισης της δημοσιονομικής κρίσης.

Οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι κυβερνήσεις για την επιδότηση του κεφαλαίου και τη διάσωση των τραπεζών, όπως συνέβη και στην Ελλάδα με τα 28 δισ. που έδωσε η κυβέρνηση της ΝΔ στους τραπεζίτες, δημιουργούν τους όρους ώστε η χρόνια δημοσιονομική κρίση να οδηγηθεί σε παροξυσμό. Έτσι, αν η δημοσιονομική κρίση του κράτους έλκυε μέχρι τώρα την καταγωγή της από την δομική κρίση του 1970 – μετάσταση και υποτροπή της οποίας είναι και η τρέχουσα κρίση – τους έξι τελευταίους μήνες δημιουργούνται οι όροι για μια νέα έκρηξή της. Το εύφλεκτο υλικό της θα αποτελείται από τα πακέτα διάσωσης που χορηγούν οι κυβερνήσεις προς το κεφάλαιο. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι στην Ελλάδα για παράδειγμα, όπου υφίστανται και μια χρόνια δημοσιονομική κρίση ως απο-

τέλεσμα μακροχρόνιων δυσκολιών της διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου, στο χώρο των δημόσιων οικονομικών έκανε την εμφάνισή της πρώτη φορά η κρίση πριν εκδηλωθεί στο χώρο του παραγωγικού κεφαλαίου. Η ευκολία δε με την οποία η κυβέρνηση «στοχοποίησε» τους δημόσιους υπάλληλους και τους συνταξιούχους με την μηδενική εισοδηματική πολιτική που ανακοίνωσε ο υπουργός Οικονομίας Γ. Παπαθανασίου, δείχνει τον στρατηγικό ρόλο που αποκτά το κράτος για την υπέρβαση της κρίσης και ταυτόχρονα την κατεύθυνση από την οποία θα αντληθούν οι αναγκαίοι πόροι γι' αυτή την υπέρβαση.

Στις ΗΠΑ ο ταξικός χαρακτήρας της πολιτικής του Μπαράκ Ομπάμα να διαθέσει 500 δισ. δολ. για τη διάσωση των τραπεζών τον Μάρτιο, μέσω της δημιουργίας κοινών επιχειρηματικών σχημάτων του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα επικρίθηκε σφοδρά ακόμη κι από οικονομολόγους που εντάσσονται στο σοσιαλδημοκρατικό ρεύμα, όπως για παράδειγμα ο οικονομολόγος Τζόζεφ Στίκλιτς⁴ που έγραψε σχετικά: «Αυτό που κάνει η κυβέρνηση Ομπάμα είναι πολύ χειρότερο από εθνικοποίηση. Είναι ένα κακέκτυπο καπιταλισμού, η ιδιωτικοποίηση των κερδών και η κοινωνικοποίηση των ζημιών. Είναι μια “σύμπραξη” στην οποία ο ένας συνέταιρος κλέβει τον άλλο. Και τέτοιες συμπράξεις – με τον ιδιωτικό τομέα να έχει τον έλεγχο – έχουν ανορθολογικά κίνητρα, ακόμη χειρότερα κι από εκείνα που μας οδήγησαν στην καταστροφή. Ήδη υποφέρουμε από μια κρίση εμπιστοσύνης. Όταν γίνει εμφανές το υψηλό κόστος του κυβερνητικού σχεδίου, η εμπιστοσύνη θα διαβρωθεί περαιτέρω. Σε εκείνο το σημείο, το έργο της νεκρανάστασης της οικονομίας θα είναι ακόμη πιο επώδυνο!»

Η ευκολία με την οποία όμως οι αστικές κυβερνήσεις ανακοινώνουν το ένα πακέτο χρηματοδοτικής ενίσχυσης μετά το άλλο δεν οξύνει μόνο το κοινωνικό ζήτημα στο εσωτερικό κάθε κοινωνικού σχηματισμού, στο βαθμό που τέτοιες λύσεις ενισχύουν τη θέση της αστικής τάξης εις βάρος των δυνάμεων της εργασίας, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί και νέου τύπου ανισοροπίες σε διεθνές επίπεδο. Πρωταγωνιστές είναι το δίδυμο Ομπάμα – Μπράουν που ηγούνται παγκοσμίως του ράλι αφειδώλευτης χρηματοδότησης του κεφαλαίου. Για να μπορέσουν όμως να χρηματοδοτήσουν αυτά τα ανοίγματα, έχουν επιδοθεί σε μια παράλληλη κούρσα «μέτρων διευκόλυνσης», όπως διακριτικά αποκαλείται η εκτύπωση χρήματος από τις κεντρικές τους τράπεζες. Έτσι, τους τελευταίους μήνες και με απώτερο σκοπό να αγοράσουν τα ομόλογα που εκδίδουν οι ίδιες οι κυβερνήσεις, οι ΗΠΑ⁵ έχουν εκτυπώσει δολάρια αξίας μεγαλύτερης του 1 τρις δολ. και η Αγγλία βρετανικές λίρες που υπερβαίνουν τα 75 δις (107,3 δις δολ.)! Ως αποτέλεσμα, στην αγορά των επιτοκίων τα στοιχήματα για σοβαρή άνοδο του πληθωρισμού στις ΗΠΑ και την Αγγλία κατά το προσεχές μέλλον έχουν πάρει φωτιά, ενώ όσοι έχουν ήδη συμφέροντα επάνω στο δολάριο έχουν πάρει τ' όπλο τους.

4. New York Times, *Obama's ersatz capitalism*, 2 Απρίλη 2009.

5. Wall Street Journal, *A dangerous lure: inflation curbs debt*, 30 Μαρτίου 2009.

Και πρώτη απ' όλους η κυβέρνηση της Κίνας που διατηρεί τα μεγαλύτερα δολαριακά αποθέματα εκτός ΗΠΑ, αξίας ανώτερης του 1 τρισ. δολαρίων. Η αντίδραση επομένως του Κινέζου πρωθυπουργού στην πλημμυρίδα ρευστού του αμερικανικού Υπουργείου Οικονομικών, ο οποίος στις παραμονές της συνεδρίασης του G20 έφτασε να ζητήσει να πάψει το δολάριο να έχει την θέση που διατηρεί σήμερα στις διεθνείς συναλλαγές και τα νομισματικά αποθέματα, ήταν πέρα για πέρα δικαιολογημένη κι ως κίνητρο είχε τη διαφύλαξη της αξίας αυτών των αποθεμάτων. Μαζί με την Κίνα αντέδρασε κι η Γερμανία μέσω του υπουργού Οικονομικών, Πέερ Στάνιμπρουκ, ο οποίος προειδοποίησε⁶ ότι «τα νέα χρηματοδοτούμενα από χρέη προγράμματα υποστήριξης της οικονομίας θα συνθλίψουν τους κρατικούς προϋπολογισμούς, θα καταστρέψουν την αξία των νομισμάτων και θα θέσουν τις βάσεις για την επόμενη κρίση». Παρατηρήσεις εύστοχες, όσο κι αν διατυπώνονται για να δικαιολογήσουν μια σφιχτή δημοσιονομική πολιτική, μηδενικών ελλειμμάτων.

Η τεράστια ζήτηση ρευστού από τις ΗΠΑ και την Αγγλία δυσχεραίνει παράλληλα αφάνταστα και τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων των υπόλοιπων χωρών του κόσμου στο βαθμό που οι όροι υπό τους οποίους ζητάει χρήμα το αμερικανικό δημόσιο είναι κατά πολύ ευνοϊκότεροι αυτών που ζητούν οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, για παράδειγμα. Επίσης, η βεβαιότητα που προσφέρει το αμερικανικό δημόσιο, ακόμη και τώρα, που η εκτύπωση νέου χρήματος γεννάει με μαθηματική βεβαιότητα πληθωρισμό, είναι ασύγκριτα μεγαλύτερη από αυτήν που προσφέρει κάθε άλλο κράτος. Κατ' επέκταση και η κοινωνικά επώδυνη⁷ εκτίναξη του επιτοκίου με το οποίο δανείζεται το ελληνικό δημόσιο, σε σχέση με το γερμανικό, μπορεί μεταξύ άλλων να θεωρηθεί κι αποτέλεσμα μιας αλυσιδωτής αντίδρασης που στην έναρξή της είχε την απότομη αύξηση της ζήτησης ρευστού από τις ιμπεριαλιστικές χώρες για να σώσουν τις τράπεζές τους. Πολύ πιο ακριβά ωστόσο πλήρωσαν την αμερικανική πολιτική άλλες χώρες που εξαιτίας αυτών ακριβώς των συνθηκών αναγκάστηκαν να καταφύγουν στο ΔΝΤ. «Τα νομίσματα βυθίζονται από το Μεξικό μέχρι την Μαλαισία, καθώς δανειστές κι επενδυτές αποσύρουν τα χρήματά τους για να τα παρκάρουν στα ομόλογα του αμερικανικού Υπουργείου Οικονομικών. Το Πακιστάν, η Ισλανδία, η Τουρκία

6. Spiegel Online, *A summit at the abyss – Can the G 20 save the world?*, 30 Μαρτίου 2009.

7. «Το επιπλέον ετήσιο κόστος για τους τόκους από τον μέχρι στιγμής δανεισμό λόγω της ανόδου της διαφοράς των ελληνικών επιτοκίων σε σχέση με τα γερμανικά ξεπερνούν τα 900 εκ. ευρώ. Ακόμη και σε σχέση με την Ιταλία, με την οποία δανειζόμασταν περίπου στα ίδια επίπεδα μέχρι πριν λίγους μήνες, θα επιβαρυνθούμε περίπου 520 εκ. ευρώ παραπάνω για τα ίδια ποσά δανεισμού... Με τα 520 εκ. ευρώ που πληρώνουμε επιπλέον σε σχέση με την Ιταλία θα μπορούσε να αυξηθεί το επίδομα ανεργίας από το 55% του βασικού μισθού που είναι σήμερα στο 70%... και να ενισχυθεί με επιπλέον 160 εκ. ευρώ το Ταμείο κατά της Φτώχειας για δράσεις ανακούφισης συμπολιτών μας με ιδιαίτερα χαμηλά εισοδήματα», Ενημερωτικό σημείωμα από τον τομέα Οικονομίας του ΠΑΣΟΚ, 1 Απριλίου 2009.

και το Ελ Σαλβαδόρ με αρκετές ανατολικοευρωπαϊκές χώρες έχουν ήδη ζητήσει τη βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για να πληρώσουν τους διεθνείς πιστωτές τους»⁸.

Μια επιπλέον παράπλευρη συνέπεια του άτυπου πλειοδοτικού διαγωνισμού που έχει στηθεί στη Δύση για την εύρεση ρευστού είναι η χρηματοδοτική ξηρασία που πλήττει το Νότο και ειδικότερα τις υπανάπτυκτες χώρες. «Στην πραγματικότητα όλες οι χώρες χαμηλού εισοδήματος αντιμετωπίζουν πολύ σοβαρό πρόβλημα», δήλωνε πρόσφατα⁹ στέλεχος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου επισημαίνοντας ακόμη πως «αυτό είναι το τρίτο κύμα της χρηματοοικονομικής κρίσης. Η ροή ιδιωτικού κεφαλαίου στις αναδυόμενες αγορές έχει στεγνώσει». Με βάση εκτιμήσεις του διεθνούς μισθού ιμπεριαλιστικού οργανισμού οι ροές κεφαλαίου προς τις αποκαλούμενες αναδυόμενες αγορές από 928 δισ. δολ. το 2007, μειώθηκαν στα 466 τον προηγούμενο χρόνο και φέτος εκτιμάται ότι θα πέσουν στα 165 δισ. δολ. Καθόλου τυχαία επομένως δεν είναι η προειδοποίηση της Παγκόσμιας Τράπεζας ότι φέτος οι άνθρωποι που ζουν με λιγότερα από 2 δολ. την ημέρα θ' αυξηθούν κατά 50 εκ.!

Τα μέτρα διάσωσης που εφαρμόζουν επομένως οι ΗΠΑ οξύνουν τις διεθνείς αντιθέσεις, καθώς βελτιώνουν τη θέση τους, εις βάρος άλλων χωρών που καταποντίζονται.

Στο εσωτερικό τώρα των χωρών, εδώ και λίγους μήνες βρίσκεται σε εξέλιξη μια τεράστια επιχείρηση καθαρής μείωσης των εργατικών μισθών και βίαιης ανατροπής των εργασιακών σχέσεων. Αστική τάξη και κράτος το επιτυγχάνουν θέτοντας στους εργαζόμενους το δίλημμα απολύσεις ή μοίρασμα της εργασίας. Το αποτέλεσμα αυτών των μέτρων (που με εκπληκτική ομοιομορφία εφαρμόζονται από την κοιτίδα της αμερικανικής αυτοκινητοβιομηχανίας στο Ντιτρόιτ, μέχρι την Αγγλία και τα εργοστάσια της Βοιωτίας) είναι να πάψουν πλέον τα όρια μεταξύ εργαζομένων και ανέργων να είναι τόσο ευδιάκριτα, ενώ τα μόνα σαφώς οριοθετημένα θα είναι τα κέρδη του κεφαλαίου που θα μείνουν στο απυρόβλητο, καθώς το κόστος της κρίσης θα μεταφέρεται ακέραιο στους εργαζόμενους. Αυτή ακριβώς είναι και η δεύτερη εξέλιξη, που σε συγκερασμό με τον κεϋνσιανισμό για τους πλούσιους, σκιαγραφεί τις κυρίαρχες πολιτικές για την υπέρβαση της κρίσης από την μεριά του κεφαλαίου.

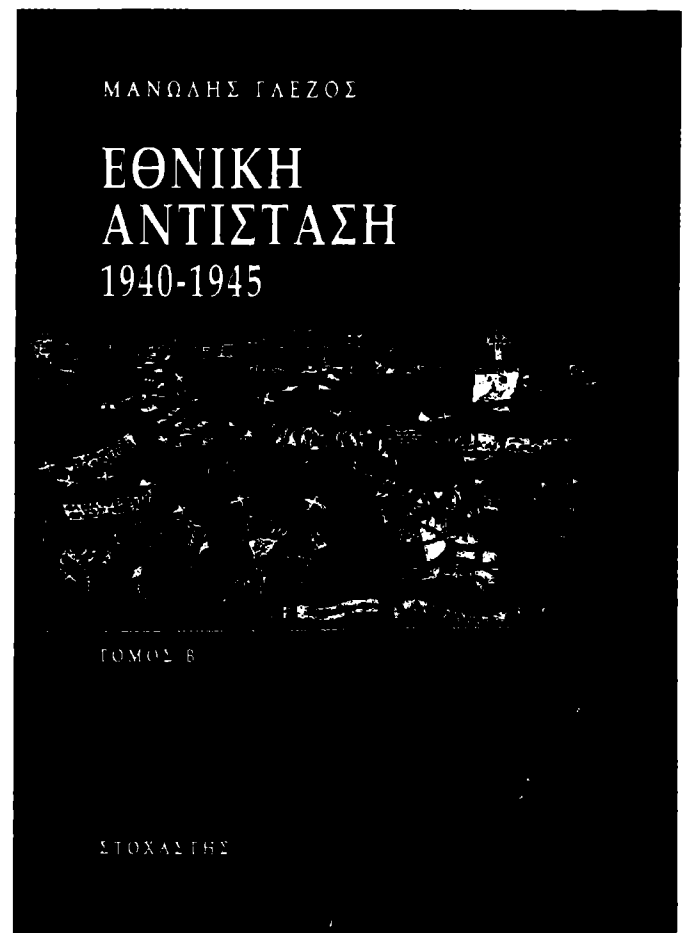
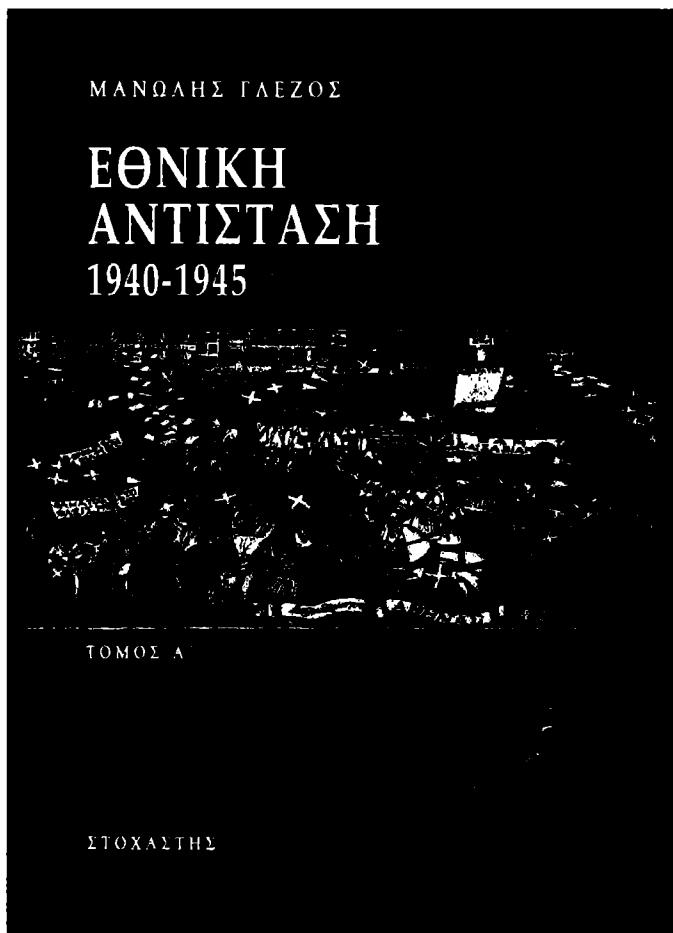
Η επιμονή του κεφαλαίου να αναζητεί την υπέρβαση της κρίσης στο χώρο της παραγωγής, εκεί που δημιουργούνται οι νέες αξίες επιβεβαιώνει την εκτίμηση ότι η κρίση δεν είναι κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, δεν είναι κρίση ρευστότητας, ούτε κρίση εμπιστοσύνης, όσο κι αν σε διαφορετικές χρονικές στιγμές εμφανίζεται ως τέτοια. Πριν απ' όλα είναι κρίση πτώσης του ποσοστού κέρ-

8. International Herald Tribune, *Averting a catastrophe in the developing world*, 6 Μαρτίου 2009.

9. International Herald Tribune, *Crisis sends dollars flowing back to U.S.*, 9 Μαρτίου 2009.

δους, όπως ορίστηκε από τον Κ. Μαρξ στον τρίτο τόμο του *Κεφαλαίου*, που φέρνει στην επιφάνεια την σύγκρουση των παραγωγικών δυνάμεων με τις παραγωγικές σχέσεις και τον βαθιά οπισθοδρομικό χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνικών σχέσεων παραγωγής, καθώς όρος επιβίωσής τους είναι ο ακρωτηριασμός των σύγχρονων, κοσμογονικών δυνατοτήτων που γεννάει η εποχή μας, επιτρέποντας την απελευθέρωση του ανθρώπου από κάθε είδους δεσμά¹⁰.

Τέλος, σημείο αισιοδοξίας που μας επιτρέπει να ελπίζουμε ότι η τρέχουσα κρίση μπορεί να σηματοδοτήσει την αντεπίθεση των δυνάμεων της εργασίας και των πολιτικών εκείνων δυνάμεων που αναφέρονται στην απελευθέρωση της ανθρωπότητας, είναι ο μαχητικός κοινωνικός ριζοσπαστισμός που γεννιέται: Από την εξέγερση του Δεκέμβρη στην Ελλάδα μέχρι τις ομηρίες διευθυντικών στελεχών από οργανισμένους εργάτες στη Γαλλία.

10. «Η αντίθεση μεταξύ παραγωγικών σχέσεων και παραγωγικών δυνάμεων σε κάποιο σημείο της ιστορίας κάθε τρόπου παραγωγής εξακολουθεί να είναι η αντικειμενική βάση στην οποία οφείλουν να εδράζονται οι προσπάθειες για την υπέρβαση του συστήματος» (Θανάσης Μανιάτης, *Κρίση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας*; Περιλαμβάνεται στον συλλογικό τόμο: *Για το σοσιαλισμό του 21ου αιώνα*, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα 2009).